

Дудченко В.Ю.

кандидат економічних наук, доцент,
Сумський державний університет

Dudchenko Victoria

Sumy State University

ХАРАКТЕРИСТИКА ДОСВІДУ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НЕЗАЛЕЖНОСТІ ЦЕНТРАЛЬНИХ БАНКІВ

CHARACTERISTICS OF FOREIGN COUNTRIES' EXPERIENCE IN CENTRAL BANK INDEPENDENCE ENSURING

Світові тенденції показують високий рівень формальної незалежності центральних банків від уряду у сфері прийняття рішень з монетарної політики, узгодження монетарних стимулів з очікуваннями суспільства, посилення прозорості у проведенні монетарної політики. На сьогодні змінюються підходи щодо простої оцінки впливу ступеню незалежності центральних банків на макроекономічні показники. Поширення набувають комплексні дослідження з питань взаємозв'язку прозорості та підзвітності центральних банків країн, оцінки критеріїв, форм незалежності у кризовий та посткризовий період. Сучасні світові тенденції потребують обґрунтування наявних заходів забезпечення незалежності центральних банків. Роль центрального банку в процесах економічного регулювання і ступінь його незалежності залежить від багатьох факторів: економічної моделі, державного устрою, структури банківської системи, історичні особливості. А взаємозв'язки між критеріями і факторами незалежності є складними і неоднозначними. Саме тому, актуальним є узагальнення та характеристика практики забезпечення незалежності центральних банків зарубіжних країн.

Ключові слова: незалежність центрального банку, монетарна політика, інструменти монетарної політики, економічна політика, політична незалежність центрального банку, економічна незалежність центрального банку.

Мировые тенденции показывают высокий уровень формальной независимости центральных банков от правительства в сфере принятия решений по монетарной политике, согласования монетарных стимулов с ожиданиями общества, усиление прозрачности в проведении монетарной политики. На сегодня меняются подходы к простой оценке влияния степени независимости центральных банков на макроэкономические показатели. Распространение получают комплексные исследования по вопросам взаимосвязи прозрачности и подотчетности центральных банков стран, оценки критериев, форм независимости в кризисный и посткризисный период. Современные мировые тенденции требуют обоснования имеющихся мер обеспечения независимости центральных банков. Роль центрального банка в процессах экономического регулирования и степень его независимости зависит от многих факторов: экономической модели, государственного устройства, структуры банковской системы, исторических особенностей. А взаимосвязи между критериями и факторами независимости являются сложными и неоднозначными. Именно поэтому актуальным является обобщение и характеристика практики обеспечения независимости центральных банков зарубежных стран.

Ключевые слова: независимость центрального банка, монетарная политика, инструменты монетарной политики, экономическая политика, политическая независимость центрального банка, экономическая независимость центрального банка.

The global tendencies that show an increase in central banks' formal independence level from governments in monetary policy decision-making sphere, adjustment of monetary incentives to society's expectations, strengthening the transparency of monetary policy implementation. The chosen research theme's topicality is conditioned with the change of approaches to a simple assessment of central bank independence impact on macroeconomic indicators. Complex research on the issues of central bank independence transparency and accountability, including criteria disputed assessments, forms of independence in crisis and post-crisis period, are getting proliferated. The central bank's role within the economic regulation processes as well as the degree of its independence depend on various factors, namely economic model, state structure and banking system structures, historical peculiarities. Meanwhile, independence criteria and factors interconnection are complicated and ambiguous. It explains the fact that global trends in central bank independence measures demand characteristics and justification. The article obtains an overall characteristics of foreign countries' central banks independence ensuring, referring out the following factors, which involve connection and interaction of monetary and state economic policy; banking system structure; kind of monetary policy. The common feature of central bank independence ensuring of the central banks of investigated post-socialist countries comprises institutional independence that is reflected in the legislative consolidation of central banks' autonomy in defining goals and tools to achieve them. A characteristic feature of central bank independence ensuring of such post-socialist countries as the Republic of Azerbaijan, the Republic of Turkmenistan, the Republic of Belarus is a high degree of accountability of the Central Bank's accountability to the President of the country. The positive experience of central bank functional independence ensuring is Armenia's practice concerning defining the interplay between monetary and macroprudential policies in terms of the Central Bank's mission as well as concerning coordination ensuring of monetary, budgetary and fiscal policies.

Key words: central bank independence, monetary policy, monetary policy instruments, economic policy, central bank political independence, central bank economic independence.

Постановка проблеми. Незалежність центральних банків з 70-х років, що характеризувалися інфляційними та економічними кризами, розглядалася дослідниками як фактор забезпечення низької інфляції. За цей період кожна країна сформувала власний механізм забезпечення незалежності центрального банку. Наприклад, операційна незалежність Банку Англії, незалежна від уряду США приватна Федеральна Резервна Система США.

На сьогодні змінюються уявлення щодо зростання ступеню незалежності центральних банків. Поширення набувають дослідження з питань підвищення прозорості та підзвітності центральних банків країн. Ці сучасні тенденції не свідчать про відміну статусу незалежності центральних банків, але потребують обґрунтування наявних заходів її забезпечення на сучасному етапі.

На сьогодні політика урядів зарубіжних країн та центральних банків направлена на забезпечення фінансової стабільності та економічного росту. Пріоритетною ціллю для Національного банку України залишається забезпечення стабільності грошей. Крім того актуалізується питання знаходження балансу між стабільністю та економічним розвитком. Регулювання діяльності банків має на меті зменшення ризиків фінансово-економічної кризи, з іншого боку викликає обмеження розвитку фінансової системи та економічного зростання. Забезпечення фінансової стабільності потребує розробки макропруденційних інструментів, нових підходів до банківського регулювання, банківського нагляду. Дослідженням зазначених актуальних питань присвячена дана робота.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання незалежності центральних банків, їх вплив на цінову та фінансову стабільність досліджують вітчизняні та зарубіжні науковці. Так, Непрядкіна Н.В. аналізує у своїх роботах ступінь незалежності центральних банків країн СНД [2]. Степаненко А.І. обґрунтовує залежність незалежності центрального банку від довгострокового курсу грошово-кредитної політики на досвіді зарубіжних країн [5].

Поряд з цим, характеристика сучасних особливостей зарубіжної практики забезпечення незалежності центральних банків досліджені недостатньо, що обумовило актуальність поставленої мети даної роботи.

Метою статті є узагальнення світового досвіду забезпечення незалежності центральних банків з метою вироблення рекомендацій для України.

Виклад основного матеріалу. Незалежність центрального банку є необхідною умовою функціонування та розвитку національної економіки, гарантією передбачуваності функціонування банківської системи та стабільності національної валюти. Роль центрального банку в процесах економічного регулювання і ступінь його незалежності залежить від багатьох особливостей: економічної моделі, державного устрою, структури банківської системи. І взаємозв'язки між критеріями і факторами незалежності є складними і неоднозначними.

Розглянемо забезпечення незалежності центрального банку в практиці зарубіжних країн з позиції виокремлення наступних факторів:

1. Зв'язок та взаємодія монетарної та державної економічної політики. В контексті незалежності центрального банку ці зв'язки відображаються в узгодженості цілей центрального банку та державної економічної політики. Для різних країн існують різні відносини між центральним банком та державними органами влади, що складає особливості забезпечення незалежності центрального банку.

2. Структури банківської системи. Законодавчо визначеного статусу центрального банку.

3. Виду монетарної політики: стимулююча чи стримуюча монетарна політика, характеристика інструментів монетарної політики, які застосовують центральні банки.

Проаналізуємо практику забезпечення незалежності центральних банків відповідно до зазначених критеріїв на практиці зарубіжних країн.

На пострадянському просторі підтвердження переваг незалежності центрального банку можна спостерігати в країнах Балтії. На сьогодні, членство в Європейському Союзу забезпечило центральним банкам даної групи країн значний ступінь інституційної незалежності, що передбачає незалежність від державних установ та їх рішень в процесі реалізації національними банками цілей монетарної політики та заборону національним центральним банкам фінансувати витрати уряду чи державних установ.

На центральний банк Естонії покладено виконання функцій забезпечення фінансової стабільності. На сьогодні, основними інструментами досягнення даної мети в досліджуваній країні є:

- макропруденційний нагляд – оцінка та аналіз ризиків для фінансової стабільності;
- моніторинг стану фінансового сектору;
- участь у розробці правових актів з регулювання фінансового сектору.

Різномплановим є досвід постсоціалістичних країн в питаннях забезпечення незалежності центральних банків. Розглянемо основні характеристики забезпечення незалежності центральних банків у зазначеній групі країн.

1. Грузія. Головна мета Національного банку Грузії – це забезпечення стабільності цін. Конституцією Грузії визначено статус незалежності національного банку у своїй діяльності, а саме: члени законодавчих та виконавчих органів Грузії не мають права втручатися у діяльність Національного банку Грузії. Національний банк Грузії реалізує монетарну політику у відповідності до основних напрямів грошово-кредитної та валютної політики, які визначені Парламентом Грузії.

2. Вірменія. Центральний банк Вірменії є незалежним інститутом у виборі механізмів досягнення цілей та прийняття рішень. Важливим заходом у забезпеченні функціональної незалежності, на нашу думку, є визначення у місії центрального банку взаємовплив монетарної та макропруденційної політики, що схематично зображений на рисунку 1.

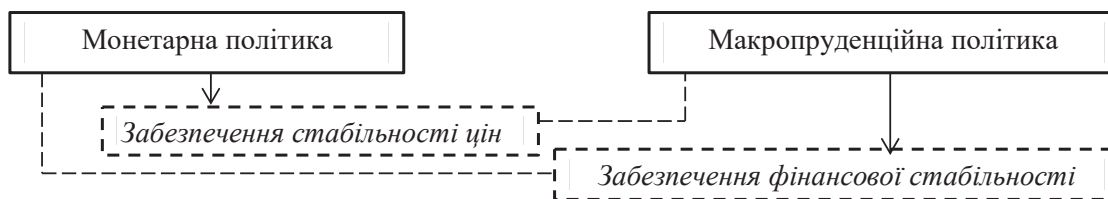

Рис. 1. Взаємовплив монетарної та макропруденційної політики, практичний досвід Центрального банку Вірменії

Позитивним є досвід Вірменії у питаннях забезпечення координації монетарної, бюджетної та податкової політики, механізм якої включає наступні елементи:

1) координація на етапі вибору основних макроекономічних показників;

2) координація короткострокових завдань регулювання ліквідності з позиції Центрального банку та зовнішніх фінансових потоків з боку Уряду, обсягу випуску та розміщенням державних облігацій;

3) спільна розробка економічних та фінансових програм на предмет узгодження відповідності цілям центрального банку;

4) дія постійних комісій з представників Центрального банку та Міністерства фінансів та економіки на етапі реалізації політик, що відповідають за дотримання інтересів відомств.

3. Республіка Азербайджан. Центральний банк Республіки Азербайджан є незалежним у виконанні своїх обов'язків та здійсненні повноважень, передбачених Конституцією та законами Азербайджанської Республіки, і жоден державний орган чи орган самоврядування, фізичної чи юридичної особи не можуть прямо чи опосередковано з будь-якої причини незаконно впливати на нього або перешкоджати його діяльності. Таким чином, на законодавчому рівні закріплено незалежність центрального банку. На сьогодні важливим у забезпеченні незалежності центрального банку Республіки Азербайджан є координація його діяльності з іншими державними органами та установами, яка, в першу чергу, відображається у прийнятті центральним банком участі в обговоренні напрямків економічної політики, висуванні пропозицій. Загальною тенденцією на сьогодні є вимога до збільшення підзвітності центральних банків. Підзвітність Центрального банку Азербайджанської Республіки реалізується у наступних напрямках:

- звіт Губернатора центрального банку перед Президентом про виконання функцій, зокрема сприяння розвитку економіки та фінансового сектору;

- участь в обговоренні державного бюджету під час засідання Національних зборів Азербайджану та інформування про основні напрями монетарної політики на майбутній рік;

- щорічний аудит результатів діяльності центрального банку за призначенням Президента Азербайджану;

- надання фінансової звітності Президенту Азербайджану.

4. Республіка Молдова. Національний банк Республіки Молдова та його керівництво є незалежним

у здійсненні своїх функцій. Закон «Про Національний банк Молдови» закріплює норму незалежності у виконанні своїх функцій та підзвітності Парламенту країни.

5. Туркменістан. Закон «Про центральний банк Туркменістану» закріплює наступні законодавчі норми, що характеризують ступінь політичної незалежності центрального банку:

- підзвітність Центрального банку Президенту Туркменістану;

- призначення (звільнення) на (з) посади Голови Центрального банку, його заступників, членів Правління здійснює Президент Туркменістану.

6. Республіка Білорусь. Національний банк Білорусії підзвітний Президенту країни, що означає:

- затвердження Президентом Уставу Національного банку, змін та доповнень до нього;

- призначення за погодження Ради Республіки Національних зборів Республіки голову та членів правління Національного банку; звільнення їх з посади;

- затвердження річного звіту Національного банку;

- призначення аудиторської організації для проведення аудиту головної фінансової звітності Національного банку.

Основні засади грошово-кредитної політики Республіки Національний банк розробляє сумісно з Урядом Республіки. Основні засади грошово-кредитної політики розробляються щорічно та затверджуються Президентом Республіки. Щоквартальне інформування Президента та Уряду щодо виконання основних напрямів грошово-кредитної політики.

Для порівняння у таблиці 1 наведено узагальнюючі характеристики практики країн з розвинутою ринковою економікою в питаннях вибору (призначення) керівництва центральних банків.

Висновки. Аналіз зарубіжного досвіду доводить, що забезпечення незалежності центрального банку визначається наступними факторами: 1. Зв'язок та взаємодія монетарної та державної економічної політики. 2. Структури банківської системи. 3. Виду монетарної політики.

Головним у забезпеченні незалежності центрального банку на сьогодні є самостійність у визначенні цілей та інструментів монетарної політики з урахуванням довгострокових цілей економічного розвитку.

Головною метою центральних банків країн світу сьогодні є забезпечення цінової стабільності, проте досліджувані інститути виконують інші цілі та супутні завдання, досягнення яких підтверджує ефективність їх

**Основні ознаки практики зарубіжних країн
у питаннях вибору (призначення) керівництва центральних банків**

Країна	Порядок вибору (призначення) керівництва
Австрія	Президент, Віце-президент, члени Генеральної Ради призначаються федеральним урядом. Членів Правління Банку призначає Федеральний Президент Австрії за пропозиції Федерального уряду.
Великобританія	Призначаються або обираються з числа запропонованих кандидатур Урядом країни
Нідерланди	Рішення приймає Рада Міністрів з числа кандидатур, що запропоновані центральним банком
Німеччина	Управління Бундесбанком здійснює Виконавча Рада, члени якої призначаються Президентом Німеччини. Президент Бундесбанку Німеччини, Віце-президент та один член Виконавчої ради призначаються Федеральним урядом, інші три члени висуваються верхньою палатою парламенту – Бундесратом - за погодженням з федеральним урядом
Швейцарія	Уряд (Федеральна Рада) обирає шість членів Ради Національного банку Швейцарії, призначає Президента та Віце-президента центрального банку

Джерело: складено автором за даними офіційних сайтів центральних банків [1; 4; 6; 7]

діяльності: зайнятість, фінансова стабільність, сприяння економічному розвитку, стабільність платіжної системи.

Важливою характеристикою незалежності центральних банків постсоціалістичних країн є політична незалежність, що визначається незначним рівнем самостійності по відношенню до органів державного управління. Характерною ознакою забезпечення незалежності центральних банків таких постсоціаліс-

тичних країн, як Республіка Азербайджан, є високий ступінь підзвітності керівництва Центрального банку Президенту країни.

Спільною ознакою забезпечення незалежності центральних банків є інституційна незалежність, що відображається у законодавчому закріпленні самостійності центральних банків у визначенні цілей та інструментів з їх досягнення.

Список літератури:

1. Конституція і закони. Офіційний сайт Національного Банку Швейцарії. URL: https://www.snb.ch/en/i/about/snb/legal/id/snb_legal_law#t3. (дата звернення: 29.02.2020).
2. Непрядкіна Н.В. Незалежність центральних банків країн СНД. *Економічний форум*. 2014. №1. С. 81–90.
3. Папаїка О.О., Горбанський А.Б. Світовий досвід антиінфляційної політики держави: рекомендації для України. *Економічний вісник Національного гірничого університету*. 2010. №1. С. 41–45.
4. Стабільність та безпека. Офіційний сайт Національного Банку Австрії. URL: <https://www.oenb.at/en/About-Us/Organization/Decision-Making-Bodies.html> (дата звернення: 17.02.2020).
5. Степаненко А.І. Незалежність центрального банку як головний чинник його діяльності. *Економіка і прогнозування*. 2010. №4. С. 99–109.
6. Управління та фінансування. Офіційний сайт Банку Англії. URL: <https://www.bankofengland.co.uk/about/governance-and-funding> (дата звернення: 17.02.2020).
7. Центральний банк Республіки Туркменістан. Офіційний сайт Центрального банку Республіки Туркменістан. URL: <https://www.cbt.tm>. (дата звернення: 17.02.2020).

References:

1. Konstytutsiia i zakony [Constitution and laws]. *Ofitsiynyi sait Natsionalnoho Banku Shveitsarii*. Available at: https://www.snb.ch/en/i/about/snb/legal/id/snb_legal_law#t3. (accessed 29.02.2020).
2. Nepryadkina N.V. (2014) Nezalezhnist centralnyx bankiv krayin SND [Independence of the CIS Central Banks]. *Economic Forum*, no. 1, pp. 81–90.
3. Papaika O.O. (2010) Svitovij dosvid antyinflyacijnoyi polityky derzhavy: rekomendaciyi dlya Ukrayiny [World experience of anti-inflationary policy of the state: recommendations for Ukraine]. *Economic Bulletin of the National Mining University*, no. 1, pp. 41–45.
4. Stabilmnist ta bezpeka [Stability and security]. *Ofitsiynyi sait Natsionalnoho Banku Avstrii*. Available at: <https://www.oenb.at/en/About-Us/Organization/Decision-Making-Bodies.html> (accessed 17.02.2020).
5. Stepanenko A.I. (2010) Nezalezhnist centralnogo banku yak glavnyj chynnyk jogo diyalnosti [Central bank independence as a major factor in its activities]. *Economics and forecasting*, no. 4, pp. 99–109.
6. Upravlinnya ta finansuvannya [Governance and funding]. *Ofitsiynyi sait Banku Anhlii*. Available at: <https://www.bankofengland.co.uk/about/governance-and-funding> (accessed 17.02.2020).
7. Tsentralnyi bank Respubliky Turkmenistan [Central Bank of the Republic of Turkmenistan]. *Ofitsiynyi sait Tsentralnoho banku Respubliky Turkmenistan*. Available at: <https://www.cbt.tm>. (accessed 17.02.2020).